

**Мельник П.В., к.ю.н., доц.,
докторант,
Науково-дослідний інститут публічного права, Україна**

**КОНВЕНЦІЯ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ
ЗАСОБАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА 2025 РОКУ:
НОВИЙ ПРАВОВИЙ СТАНДАРТ ПРОТИДІЇ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ**

3 грудня 2025 року буде відкрито для підписання Конвенцію про захист довкілля засобами кримінального права (далі – Конвенція), яка була ухвалена Комітет міністрів Ради Європи 13-14 травня 2025 року. Відповідно до ст. 53 Конвенції, вона набере чинності з першого дня місяця, що настане після закінчення трьохмісячного строку з дати, коли 10 підписантів, серед яких щонайменше вісім держав-членів Ради Європи, висловлять свою згоду на обов'язковість для них Конвенції [1].

Даній Конвенції передували Конвенція про цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяльністю, небезпечною для довкілля № 150 від 21 червня 1993 року і Конвенція про захист довкілля засобами кримінального права № 172 від 4 листопада 1998 року, які не набрали чинності, оскільки їх не ратифікувала необхідна кількість держав-членів Ради Європи (далі – РЄ).

Парламентська Асамблея Ради Європи (далі – ПАРЄ) у Резолюції № 2398 (2021) «Розгляд питань кримінальної та цивільної відповідальності в контексті зміни клімату» від 9 вересня 2021 року звернула увагу на необхідності перегляду або заміни цих договорів, щоб адаптувати їх до поточних викликів [2], а Рекомендаціями № 2213 (2021) «Розгляд питань кримінальної та цивільної відповідальності в контексті зміни клімату» від 9 вересня 2021 року рекомендувала Комітету міністрів негайно розробити новий правовий інструмент на заміну Конвенції № 172 [3]. Окремі вимоги до змісту Конвенції ПАРЄ також визначила у Резолюції № 2477 (2023) [4] і Рекомендаціях № 2246 (2023) [5] від 25 січня 2023 року. «Вплив збройних конфліктів на навколишнє середовище», а також Резолюції № 2545 (2024) [6] і Рекомендаціях № 2272 (2024) [7] від 18 квітня 2024 року «Інтеграція прав людини на безпечне, чисте, здорове та стале довкілля в рамках Рейк'явікського процесу» щодо екоциду як кримінального злочину.

Під керівництвом Комітету міністрів РЄ та Європейського комітету з кримінально-правових проблем (CDPC) розробку Конвенції здійснював Комітет експертів із захисту довкілля засобами кримінального права (PC-ENV), положення про який було ухвалено Комітетом міністрів РЄ 23 листопада 2022 року [8]. 9 жовтня 2024 року Комітет експертів із захисту довкілля засобами кримінального права (PC-ENV) завершив роботу представивши проект Конвенції, та Пояснювальну доповідь до неї.

13-14 травня 2025 року на 134-ій сесії Комітету міністрів РЄ було ухвалено Конвенцію, яка складається з преамбули, 10 розділів та 58 статей. Метою Конвенції є запобігання та протидія злочинами проти довкілля, сприяння та зміцнення національного та міжнародного співробітництва у цій сфері, а також встановлення мінімальних правових стандартів, якими держави керуватимуться у своєму національному законодавстві забезпечуючи підвищений захист довкілля. Сферою дії даної Конвенції є як мирний час, так і час збройних конфліктів, війни чи окупації.

Конвенцією передбачається можливість створення одного або кількох органів, відповідальних за координацію, виконання, моніторинг та оцінювання політик і заходів із запобігання та протидії вчиненню правопорушень, встановлених відповідно до цієї Конвенції, беручи до уваги свої конституційні традиції, правові системи та національні обставини. Механізм моніторингу врегульований розділом VIII Конвенції забезпечується Комітетом, який складається з представників Сторін.

Розділом IV Конвенції «Матеріальне кримінальне право» регламентовано зобов'язання щодо криміналізації діянь проти довкілля. Кримінальні правопорушення у підрозділах 1-7 даного розділу Конвенції систематизовано на види залежно від об'єкта посягання: забруднення, продукти та речовини; відходи; установки; судна; природні ресурси;

біорізноманіття. Термінологія, структура статей та ознак кримінально протиправних діянь змістовно узгоджені з понятійним апаратом Директиви (ЄС) 2024/1203 Європейського Парламенту та Ради про захист довкілля за допомогою кримінального права.

Слід відмітити, що Конвенція не використовує поняття екоциду, проте ст. 31 Розділу IV, зобов'язує держави-Сторони вжити необхідних законодавчих заходів для встановлення, як особливо тяжкого кримінального правопорушення, будь-якого правопорушення, передбаченого цією Конвенцією, якщо воно вчинено умисно та спричиняє: знищення або незворотну, широкомасштабну і суттєву шкоду, або тривалу, широкомасштабну і суттєву шкоду екосистемі значних розмірів чи екологічної цінності, або середовищу існування в межах охоронюваної території, або якості повітря, ґрунту чи води. Ознаки діяння описаного у ст. 31 Конвенції співпадають із визначенням злочину, передбаченим п. b (iv) ч. 2 ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду [9]. У п. 172 Пояснювальної доповіді до Конвенції зазначено, що усі діяння, криміналізовані положеннями цієї Конвенції, залежно від обставин, можуть становити тяжке правопорушення. Проте укладачі визнали, що кримінальні правопорушення, пов'язані з умисною незаконною поведінкою, переліченою в цій Конвенції, можуть мати особливо тяжкі наслідки, такі як широкомасштабне забруднення, промислові аварії з тяжким впливом на довкілля чи масштабні лісові пожежі. Якщо такі правопорушення призводять до знищення або до широкомасштабної та суттєвої шкоди, яка є незворотною чи довготривалою, екосистемі значного розміру чи екологічної цінності або середовищу існування в межах охоронюваної території, або завдають широкомасштабної та суттєвої шкоди, яка є незворотною чи довготривалою, якості повітря, ґрунту чи води, такі правопорушення, що призводять до подібних руйнівних результатів, мають становити особливо тяжкі кримінальні правопорушення. Такі особливо тяжкі правопорушення можуть охоплювати поведінку, співмірну з «екоцидом», який уже передбачений законодавством певних держав, включаючи деякі держави-члени Ради Європи, та обговорюється на міжнародних форумах [10].

Щодо загальних положень кримінальної відповідальності за правопорушення проти довкілля, то Конвенція зобов'язує передбачити у національному законодавстві: кримінальну відповідальність за умисне підбурювання, пособництво і замах на вчинення правопорушення; кримінальну відповідальність фізичних і юридичних осіб; врахування обтяжуючих обставин, визначених у ст. 36 Конвенції, при визначенні санкцій; врахування вироків за правопорушення, визначені Конвенцією, іншою державою-Стороною Конвенції. Кримінальна відповідальність за правопорушення проти довкілля не виключає цивільною або адміністративну відповідальність за шкоду, заподіяну довкіллю.

Конвенцією передбачено, що для фізичних осіб санкції можуть включати позбавлення волі та фінансові штрафи. Для юридичних осіб санкції повинні включати кримінально-правові або некримінально-правові фінансові зобов'язання, а також інші заходи, зокрема: а) позбавлення права на здійснення комерційної діяльності; б) позбавлення права на отримання державних пільг або допомоги; с) позбавлення доступу до державного фінансування, включаючи тендерні процедури, гранти та концесії, а також анулювання дозволів і ліцензій; d) встановлення судового нагляду; e) ліквідацію юридичної особи; f) зупинення, відкликання або анулювання дозволів чи ліцензій на діяльність, яка призвела до відповідного кримінального правопорушення; g) у разі суспільного інтересу – оприлюднення повністю чи частково судового рішення, пов'язаного з кримінальним правопорушенням проти довкілля, без шкоди для правил конфіденційності чи захисту даних; h) обов'язок запровадження схем належної обачності для підвищення рівня дотримання екологічних стандартів (ст. 35 Конвенції).

Процесуальні аспекти міжнародного співробітництва щодо протидії кримінальним правопорушенням передбачені у главах V-VII Конвенції. Зокрема регламентовано правове становище потерпілих, свідків і осіб, які повідомили про правопорушення або співпрацюють з правосуддям у кримінальному провадженні, а також зобов'язання розслідування кримінальних правопорушень не залежало від подання скарги та її відкликання.

Конвенція буде *відкрита* для підписання державами-членами РЄ, державами, що не є членами РЄ, але брали участь у процесі її розробки, та Європейським Союзом. Іншим державам може бути запропоновано приєднатися після набрання Конвенцією чинності.

Окрім Конвенції, 14 травня 2025 року Комітет міністрів РЄ також затвердив Стратегію щодо довкілля [11] та План дій [12] із першочерговими заходами її реалізації. Відповідно до напрямів Рейк'явіцької декларації, Стратегія щодо довкілля визначає п'ять стратегічних цілей: 1) інтеграція прав людини в екологічні стратегії, інструменти, законодавство, політики та дії, і навпаки; 2) посилення належного демократичного врядування; 3) підтримка та захист правозахисників у сфері довкілля, екологічних захисників і викривачів; 4) запобігання та протидія злочинам проти довкіллям; 5) захист дикої природи, екосистем, середовищ існування та ландшафтів. У документі міститься також наголос на збереженні природи, екосистем і ландшафтів, спираючись на вже чинні угоди РЄ, зокрема Бернську конвенцію про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі та Європейську Ландшафтну конвенцію.

Інтегруючи права людини в екологічну політику, Стратегія щодо довкілля закладає основу для майбутнього, де пріоритетом є як збереження довкілля, так і добробут людини.

Отже, Рада Європи 13-14 травня 2025 року ухваливши Конвенцію про захист довкілля засобами кримінального права формує нові правові механізми захисту довкілля і здійснює забезпечення притягнення до кримінальної відповідальності за правопорушення проти довкілля, в тому числі та воєнні злочини проти довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law. Committee of Ministers of the Council of Europe. URL: <https://search.coe.int/cm?i=0900001680b5cfad> (дата звернення: 27.09.2025).
2. Addressing issues of criminal and civil liability in the context of climate change: Resolution 2398 (2021). Parliamentary Assembly of the Council of Europe. URL: <https://pace.coe.int/en/files/29512/html> (дата звернення: 27.09.2025).
3. Addressing issues of criminal and civil liability in the context of climate change: Recommendation 2213 (2021). Parliamentary Assembly of the Council of Europe. URL: <https://pace.coe.int/en/files/29514/html> (дата звернення: 27.09.2025).
4. Environmental impact of armed conflicts: Resolution 2477 (2023). Parliamentary Assembly of the Council of Europe. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31600/html> (дата звернення: 27.09.2025).
5. Environmental impact of armed conflicts: Recommendation 2246 (2023). Parliamentary Assembly of the Council of Europe. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31601/html> (дата звернення: 27.09.2025).
6. Mainstreaming the human right to a safe, clean, healthy and sustainable environment with the Reykjavik process: Resolution 2545 (2024). Parliamentary Assembly of the Council of Europe. URL: <https://pace.coe.int/en/files/33520/html> (дата звернення: 27.09.2025).
7. Mainstreaming the human right to a safe, clean, healthy and sustainable environment with the Reykjavik process: Recommendation 2272 (2024). Parliamentary Assembly of the Council of Europe. URL: <https://pace.coe.int/en/files/33521/html> (дата звернення: 27.09.2025).
8. Terms of reference of the Committee of Experts on the protection of the environment through criminal law (PC-ENV). URL: <https://search.coe.int/cm?i=0900001680a91ebb> (дата звернення: 27.09.2025).
9. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 26.09.2025).
10. Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law - Explanatory Report. Committee of Ministers of the Council of Europe. URL: <https://search.coe.int/cm?i=0900001680b5cfab> (дата звернення: 27.09.2025).

11. Council of Europe Strategy on the Environment. Committee of Ministers of the Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/council-of-europe-strategy-on-the-environement-2025/1680b5d582> (дата звернення: 27.09.2025).

12. Action Plan related to the Council of Europe Strategy on the Environment. Committee of Ministers of the Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-on-the-environemnt-may-2025/1680b5d5a1> (дата звернення: 27.09.2025).

**Михайліченко Т.О., к.ю.н., доц.,
старша наукова співробітниця,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України,
м. Харків**

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ В ЄС ТА НАСЛІДКИ ЇХ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Євроінтеграція України є стратегічним напрямом розвитку нашої держави. Це означає потребу в модернізації та наближенні українського законодавства до стандартів Європейського Союзу. Одним із аспектів цього процесу є адаптація кримінального законодавства України до європейських актів (директив, регламентів та ін.). Водночас сучасні проблеми в ЄС, такі як зростання транснаціональної злочинності, кіберзлочинів, нелегальної міграції, корупції, а так само нові виклики (російські акти агресії, провокації і навіть поширеність нових хвороб) демонструють необхідність уніфікації кримінально-правових підходів і зміцнення міжнародного співробітництва. Для України це означає не лише технічне наближення законодавства до асquis ЄС, запровадження ефективних правозастосовних механізмів, які б забезпечували баланс між безпекою суспільства та захистом прав людини, але й робота на випередження. Це стосується зокрема сфери охорони здоров'я та кримінально-правових механізмів захисту суспільних відносин у сфері громадського здоров'я.

На жаль, добре відомими є поширення коронавірусної інфекції, яка постійно мутує, створюючи нові виклики як для європейських країн, так і для України. Окрім того, додатковим викликом для нашої держави стає стрімке поширення так званих «хвороб війни». Так приміром, у серпні 2025 р. було офіційно зареєстровано 591 новий випадок ВІЛ-інфекції, у 193 пацієнтів вперше діагностовано СНІД, 65 людей померли від хвороб, зумовлених СНІДом [1]. Додатково варто пам'ятати необхідність імплементації Конвенції, яка була розроблена на основі статті К.3 (2) (с) Договору про Європейський Союз про боротьбу з корупцією, до якої причетні посадові особи Європейських Співтовариств або посадові особи держав-членів Європейського Союзу, Рамкового рішення 2003/568/ІНА від 22.07.2003 про боротьбу з корупцією в приватному секторі, Рамкового рішення 2008/841/ІНА від 24.10.2008 щодо боротьби з організованою злочинністю, Директиви 2004/23/EU від 31.03.2004 про встановлення стандартів якості та безпеки для донорства, отримання, тестування, обробки, збереження, зберігання та розподілу людських тканин і клітин та ін. Окремим каменем спотикання постає проблема дієтичних (харчових) добавок, адже як вже нами зазначалося раніше, наше національне законодавство не відповідає низці європейських актів, зокрема, Директиві № 2001/83/ЕС Ради ЄС і Європейського Парламенту від 06.11.2001 р. про Кодекс Співтовариства стосовно лікарських засобів для використання людиною та Директиви 2002/46/ЄС Європейського Парламенту та Ради з гармонізації правових норм держав-членів стосовно біологічних добавок до їжі від 10.06.2002, що у свою чергу гостро ставить питання фальсифікації лікарських засобів та так званого «фармацевтичного шахрайства» [2, с. 67-68].

Та новим для нас викликом може стати поширення мультирезистентних хвороб. І на відміну від європейських країн, які вже не перше десятиліття намагаються боротися із цим явищем, Україна не робить взагалі жодних кроків на цьому полі. Так, наразі європейські фахівці б'ють тривогу через поширеність мультирезистентного грибка *Candida auris* (або